mediniu loveliu ar panašiai. Už 3 m nuo šio latako, 1,8–2,05 m gylyje, aptiktas senovinis drenažas. Drenažo latakas – 25 cm pločio, iš šonų apdėtas išilginėmis plytomis ir uždengtas ant plytų uždėtais dolomito luitais.

Būsimojo lietaus vandens rezervuaro vietoje iškastas šurfas 12, jame aptikti 2 greta vienas kito kapai. Mirusieji laidoti 1,3–1,4 m gylyje aukštielninki, galvomis į V. Kape 53 ant dešiniojo klubikaulio aptikta apskrita vario lydinio sagtelė.

2004 m. pavasarį 2002–2003 m. aptiktų palaikų perlaidojimui numatytoje vietoje (PR šventoriaus pusėje) buvo iškasta perkasa 24. Jos gylis – 1,6 m. 1,1 m gylyje aptiktas vienas kapas – mirusysis paguldytas ant nugaros, galva į V. Dešinėje krūtinės pusėje rasta drabužių kilpelė ir kabliukas. Perkasoje taip pat aptikta ne mažiau kaip 5 suaugusių asmenų palaikų kaulų iš suardytų kapų.

Iš viso 2003–2004 m. tyrimų metu aptikta 27 plokštiniai ir 51 puodyninių koklių fragmentas, 182 buitinės keramikos fragmentai, surinkti 94 metalo stiklo, kaulo ir molio dirbiniai – geležiniai peiliai, vario lydinio kryželiai, pasaginė segė, šukos, stiklo karolis ir kt. Dauguma šių radinių rasti prie įėjimų į bažnyčią ar zakristiją. Rasta net 19 monetų, iš kurių ankstyviausios (Aleksandro Jogailaičio denarai), aptiktos sluoksnyje su kapais, rodo, kad šventoriuje buvo laidota nuo XVI a.

CHURCHYARD OF THE LINKUVA CHURCH OF THE BLESSED VIRGIN MARY SCAPULAR

In 2003–2004 in the churchyard of the Linkuva church of the Blessed Virgin Mary Scapular, the total area of 222.79 m^2 was explored. In total 35 burials were found, 9 of which were more or less disturbed. At least 86 parts of skeletons from the disturbed burials were collected. Four burials had such burial items as belt buckles, knives, a darning needle, a metal loop, elements of clothes. During the explorations 94 metal, glass, bone and clay artefacts, 27 fragments of flat tiles and 51 fragments of pot-shaped tiles, 182 sherds of vessels were collected. In the trenches structural remains related to the monastery which earlier was combined with the church were found. In the same layer where the burials were found, the earliest finds – Alexander Jogailaitis' denarii – prove that the churchyard served as a burial place since the 16th century.

ŠV. PRANCIŠKAUS IR ŠV. BERNARDO (BERNARDINŲ) BAŽNYČIA VILNIUJE, MAIRONIO G. 6

Robertas ŽUKOVSKIS

2003 m. lapkričio–gruodžio mėn. vykdyti archeologiniai tyrimai Šv. Pranciškaus ir Šv. Bernardo bažnyčioje Vilniuje, Maironio g. 6. Ši bažnyčia yra vienas didžiausių Lietuvoje gotikos kulto pastatų ir viena iš pirmųjų gynybinio tipo bažnyčių. Trijose jos navose iki presbiterijos buvo įrengiamos naujos šildomos grindys – nuimta senoji grindų danga ir nukastas viršutinis (iki 0,25 m storio) žemių sluoksnis. Bažnyčios viduje ir lauke buvo iškasti 1–1,4 m gylio kanalai (A, B). Jie buvo sujungti su 1992 m. įrengtais oro kondicionavimo kanalais į vientisą kanalų sistemą. Juose buvo sumontuotas grindų šildymo vamzdynas. Į šoninėse navose pakabintas paskirstymo skydines buvo prakasti 6 kanaliukai

(0,3–0,8 m gylio). Archeologinių tyrimų eiga priklausė nuo labai glausto remonto darbų grafiko – darbai buvo pradėti lapkričio 12 d. ir turėjo būti užbaigti iki šv. Kalėdų. Archeologiniai tyrimai buvo vykdomi tik projektinių gylių ribose; buvo fiksuojama tai, kas išryškėdavo nukasus reikiamo storio žemių sluoksnį.

Didesnės apimties archeologiniai tyrimai Šv. Pranciškaus ir Šv. Bernardo bažnyčioje ir šventoriuje buvo vykdomi paskutiniame XX a. dešimtmetyje. Iki tol buvo atlikti tik nedidelės apimties archeologiniai žvalgymai (V. Staskonytė, 1978 m.; P. Tebelškis, 1980 m.). 1992 m., įrengiant oro kondicionavimo kanalus, archeologas V. Daminaitis ištyrė 110 m^2 plotą. 1994 m. archeologai A. Stanaitis ir V. Vainilaitis vykdė archeologinius tyrimus bažnyčios rūsyje ir šventoriuje, 1996–1997 m. V. Daminaitis vykdė archeologinius tyrimus po bažnyčios prieangiu surastame rūsyje-kriptoje (12 m^2) ir kriptoje prie Šv. Mykolo koplyčios (14,5 m^2).

Trijose bažnyčios navose keičiamų grindų plotas yra apie 694 m^2. Nuėmus pilkos ir rudos spalvos smiltainio plokštes, buvo nukastas 0,2–0,25 m storio suplūktas kalkių skiedinio ir smulkių griuvenų sluoksnis. Nebuvo ardoma tik dešiniosios navos V dalies grindų danga.

Tyrimų metu buvo atkasti 21 kriptos cilindriniai skliautai ir jų fragmentai. Dalis šių laidojimo rūsių jau buvo žinomi iš ankstesnių tyrimų (1992 m.). Dešiniosios navos R dalyje (kanalas A) ir centrinės bei kairiosios navų V dalyje buvo aptikti 10–ties nežinomų ir planuose nepažymėtų kriptų skliautai (1, 2, 7, 8, 11, 16, 17, 19, 20, 21). Rūsių skliautai atkasti iš dalies, todėl tikrų matmenų dauguma atvejų nustatyti nepavyko. Tiksliai išmatuotas tik kriptos 1 ilgis – 3,06 m. Kitais atvejais užfiksuoti 1,5–4,1 m ilgio, 1–2,4 m pločio skliautų fragmentai. Viršutiniai jų taškai buvo 0,2–0,4 m gylyje nuo buvusių XX a. pradžios grindų lygio. Rūsiai–kriptos orientuotos R–V ir Š–P kryptimi, kai kurios (4–5,13–14,16–17,19–20) jungėsi viena su kita šonais ar galinėmis sienelėmis. Cilindriniai skliautai mūryti iš briauna dėtų plytų, o galinėse sienose plytos mūrytos plokštuma. Skliautams mūryti naudotos mažesnės, sienoms – didesnės plytos. Plytų matmenys: 25–27,5–28–29,5–30–31–32x12,5–13,5–14,5–15–15,5–16x6,5–7–7,5–8 cm. Atkastosios kriptos įrengtos skirtingais laikotarpiais, be aiškios sistemos – ten, kur dar buvo laisvos vietos. Jos datuotinos XVI a. pabaiga–XVII a. (1, 5, 7, 8, 9, 10), XVII a. (2, 4, 6, 11–21). Kripta 3 datuotina XVII a. pabaiga–XVIII a.

Kadangi tiesiant vamzdyną nebuvo jokios galimybės aplenkti kriptos 1 skliauto, teko jame padaryti 0,4x0,6 m dydžio angą. Kriptos viduje buvo matomi palaidojimai. Rūsio dydis – 2,8x2,4 m, maksimalus aukštis – 1,41 m. Kriptos galinėje V sienoje sumūryta įėjimo anga (pusskritulio arka). Jos aukštis – 0,86 m, maksimalus plotis – 0,76 m. Priešais šį įėjimą buvo įrengta vėlyvesnė (XVII a. pabaigos–XVIII a.) kripta 3, todėl patekti į kriptą tapo neįmanoma. Patekus į ją buvo aptiktas drėgnų, į grumstus sulipusių kalkių ir plytų duženų sluoksnis. Paviršiuje daug degėsių, pelenų ir angliukų. Kriptos pakraščiuose buvo aptikti žmonių palaidojimai. Prie Š sienos užfiksuoti palaikai 1. Iš pirmo žvilgsnio atrodė, jog tai vieno ar kelių žmonių palaikai. Pradėjus juos pasluoksniui nurinkinėti paaiškėjo, jog kaulai priklausė 8 asmenims: 1 vyrui, 3 moterims ir 4 vaikams. Vaikų kaulai buvo R dalyje, suaugusiųjų – kojūgalyje. Tarp kaulų buvo sutrešusio medžio liekanų, geležinių vinučių. Mirusieji buvo laidoti karstuose. Tikėtina, kad tai vienos šeimos nariai. Karstai, matyt, buvo sudėti vienas ant kito. Prie P sienos užfiksuoti labai fragmentiški palaikai 2. Jie priklausė 40–50 m. vyrui. Sprendžiant iš sutrešusio medžio liekanų, mirusysis laidotas karste. Jokių įkapių prie jo nerasta. Palaikai 1–2 buvo aptikti maždaug 1 m gylyje nuo kriptos skliauto. Juos nurinkus, visame kriptos plote buvo kasamas kalkių ir plytų nuolaužų sluoksnis,

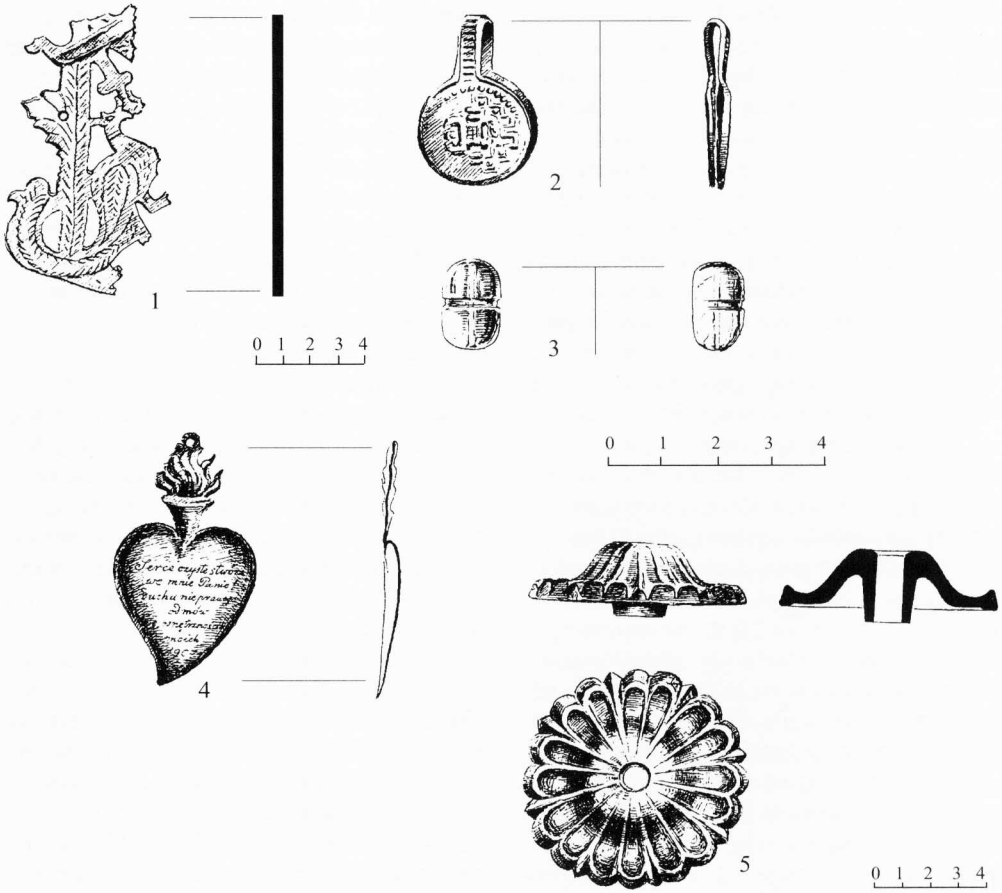

62 pav. Radiniai: 1 – varinis knygos apkalas, 2 – švininis audeklų antspaudas, 3 – gintarinis karolis, 4 – sidabrinis votas, 5 – žvakidės dalis, švino ir alavo lydinys.
Fig. 62. Finds: 1 – cooper planting for a book, 2 – lead drapery stamp, 3 – amber bead, 4 – silver votive, 5 – fragment of a candlestick, tin and lead alloy.

kurio storis 0,2–0,35 m. Jame rasta daug netvarkingai suverstų žmonių kaulų, kurie priklausė ne mažiau kaip 18 asmenų, iš jų 7 moterų ir 11 vyrų. Pažymėtina, jog moteriški dubenkauliai neturi gimdymo požymių. Palaidojimai antriniai, į kriptą sunešti jau skeletai, bažnyčios perstatymų metu suardžius ankstesnius palaidojimus. Palaikai gali būti dvasiškių, vyrų ir moterų vienuolių.

Sluoksnyje rasti geležiniai dirbiniai: karstų apkaustų fragmentai, vinys. 1,28 m gylyje nuo skliauto viršaus rasti trys vienodi švininiai audeklų antspaudai. Vienoje 21 mm skersmens vaizdulio pusėje matoma kadratėlių su taškučiais viduryje „siena“ ir „grotos“ centre. Pakraštyje įspaustas taškelių ornamentas. Antspaudai blogai išlikę, deformuoti, aplipę kalkėmis. 1,42 m gylyje rasta švininė

11 mm skersmens kulka. Antspaudai ir kulka greičiausiai čia pateko atsitiktinai, kartu su suneštais antriniais palaidojimais, užpiltais kalkių sluoksniu. Tačiau neatmetama ir galimybė, kad audinių ritiniai kokio nors karinio konflikto metu galėjo būti paslėpti kriptoje (visi trys antspaudai rasti vienoje vietoje). Ne visai aiški ir degėsių, rastų kriptoje, kilmė. Galbūt didelio bažnyčios gaisro metu (pvz., 1665 m. karo su Maskva) ugnis pateko ir į kriptą, tuo metu dar turėjusią laisvą įėjimą. Antriniai palaidojimai ir tarp jų rasti radiniai datuotini XVI–XVII a. I puse. Virš jų rasti palaidojimai datuotini XVII a. viduriu – pabaiga.

Centrinėje navoje, nuėmus 1,05x1,65 m dydžio marmurinę plokštę, atsivėrė įėjimas į rūsį-kriptą 2. Į rūsį vedė trys laipteliai, ties paskutiniu laipteliu – įėjimas į rūsį (0,96–1 m aukščio, 0,99 m pločio segmentinė arka). Kriptos ilgis – 10,84 m, plotis – 3,34–3,47 m, maksimalus aukštis – 1,5 m. Sovietiniais laikais į jį jau buvo patekta – ant rūsio V sienoje įmūryto didžiulio akmens matomi kreida užrašyti metai: 1971. Paviršiuje gulėjo netvarkingai sumesti apipeliję žmonių kaulai. Atlikus antropologinę analizę nustatyta, kad surinkti labai fragmentiški kaulai priklausė ne mažiau kaip 12 individų. Smėlyje, maišytame su medžio trūnėsiais ir smulkiomis griuvenomis, buvo matomi kastų duobių pėdsakai – matyt, ieškota radinių. Sujauktame sluoksnyje rasti keli radiniai: gintarinis ovalo formos karolis, stiklinis rutuliukas, frontalinių XIX–XX a. pradžios koklių fragmentai. Dėl laiko stokos kripta išsamiau nebuvo tirta.

Nukasant viršutinį griuvenų ir kalkių skiedinio sluoksnį buvo aptinkami mažesni bei didesni ankstesnių – XVI a. pabaigos–XVII a. grindų fragmentai. Jie buvo aptikti centrinėje navoje ir prie navas skiriančių kolonų. Grindys buvo klotos iš 28,5–29–29,5–30–31x14,5–15 X 5–6–6,5–7 cm dydžio plytų. Didelė jų dalis su 2–3 įstrižomis braukomis. Klojant plytas buvo laikomasi vienodo rašto: eilė išilgai dėtų – eilė skersai dėtų plytų ir t. t. Jos dėtos tiesiai ant pilkos smėlėtos žemės, todėl atkasti fragmentai buvo išsiklaipę, nevienodame – 0,22–0,34 m gylyje. Vietomis plytas pakeisdavo kvadratinių plytelių eilės. Jų dydis: 22–23,5–24–24,5–25–25,5x18–18,5–19–19,5–20 X 5–5,5–6–6,5–7 cm.

Kasant kanalą A (jis jungė šoninėse navose 1992 m. įrengtus kanalus), kanaliukus bei viršutinį žemių sluoksnį po nuimtomis XX a. pradžios grindimis buvo randami netvarkingai sumesti žmonių kaulai ir pavieniai jų fragmentai, kurie priklausė ne mažiau kaip 52 asmenims (kanale A – 36, kanaliukuose ir nukasant viršutinį 0,2–0,3 m gruntą – 16). Nesuardytų palaidojimų nerasta. Surinkti žmonių kaulai yra iš ankstyvesnių palaidojimų (XV(?)–XVI a.), suardytų bažnyčios rekonstrukcijų bei kriptų įrengimo metu. Palaikų amžiaus ir lyties struktūra liudija, jog tai pasauliečių palaidojimai.

Negausūs archeologiniai radiniai datuojami XVI–XVII a. Tai geležinės karstų vinys, stiklinių indų, langų ar vitražų šukės, buitinės keramikos, čerpių, profiliuotų plytų, koklių fragmentai. Įvairiose vietose buvo randama sulankstytų vargonų vamzdelių, langų ar vitražo stiklo tvirtinimo juostelių, žvakidžių fragmentų iš alavo ir švino lydinio. Prie kriptos 19 skliauto buvo aptikti 5 Jono Kazimiero variniai šilingai (1665 m.). Centrinėje navoje (kanale A), 0,46 m gylyje, buvo rasta XV a. pabaiga–XVI a. datuojamo prabangios knygos varinio apkalo dalis. Visas apkalas turėjo vaizduoti didžiąją raidę „A“. Tikėtina, kad jis susijęs su Šv. Onos bažnyčia. Netoli šios vietos, 0,7 m gylyje, rastos dvi marmurinio antkapinio herbo nuolaužos. Didesniame, balto marmuro, fragmente, skydo fone, pavaizduoti trys „trombai“ (trimitai). Po skydu vos įžiūrimos raidės K(?) L W. Šis herbas gali būti sietinas su Viesiolovskių gimine. Aptikti fragmentai datuotini XVII a. viduriu. Tarp žmonių kaulų, suverstų virš kriptos 4 skliauto, buvo ras-

ta ažūrinės juostelės dalis (210x35 mm), pinta iš auksinių siūlų, juostelių ir vielučių. Matyt, ji buvo naudota drabužiui (galvos apdangalui?) ar karstui papuošti.

Pagal archeologinių tyrimų projektą, patalpoje (14,5 m^2) tarp presbiterijos ir PR bokšto–varpinės buvo numatyta iškasti tranšėją – kanalo A P dalies tęsinį. Tačiau patekus į patalpą paaiškėjo, jog ji yra savavališkai iškasinėta iki 1,2–1,3 m gylio. Buvo užfiksuoti jau atkasti, XVI a. datuotini gotikiniai mūrai. Naudotos raudonos 30–33x12–14x8,5–10 cm dydžio plytos. Iš istorinių šaltinių žinoma, kad XVI a. II pusėje varpinės bokštas buvo sujungtas su presbiterija. Patalpoje buvo nukastas 0,2–0,3 m storio pilkos žemės ir smulkių griuvenų sluoksnis (iki projektinio gylio). Jame buvo daug degėsių, pelenų, angliukų – didelio gaisro pėdsakų. Sluoksnyje nerasta jokių archeologinių radinių.

Kanalas B buvo kasamas tarp Šv. Mykolo koplyčios Š sienos ir presbiterijos – varpinės prieangio. Kasamos tranšėjos ilgis 3,8, plotis 1,3, gylis 1,4 m. Užfiksuotas perkastas pilkos žemės, kalkių skiedinio ir statybinių griuvenų sluoksnis. Viršutiniame sluoksnyje gausu čerpių nuolaužų, stiklinių XIX–XX a. indų šukių. Giliau buvo aptinkami pavieniai, atsitiktiniai XVI–XVIII a. radiniai.

Š koridoriuje (149 m^2) po monolitinio teraco danga buvo atidengtos gerai išsilaikiusios XVIII–XIX a. grindys iš įvairaus dydžio kvadratinių plytelių. Jų storis – 3–3,5 cm. Plytelių dydis: 21x23; 23x23,5; 23,5x24; 24x24,5; 30,5x30,5; 31x31,5; 41x43 cm.

Šv. Mykolo koplyčioje turėjo būti įrengtos šildomos, tačiau po medinėmis XX a. grindimis buvo aptiktas mozaikinis plytelių grindinys. Naudotos dviejų rūšių figūrinės plytelės: kvadratinės ir pusiau rombo formos. Jos sudarė tęstinį žiedų ornamentą. Šios grindys gali būti datuojamos XVII a. Norint išsaugoti autentišką grindų dangą, grindų šildymo buvo atsisakyta.

Trijų karalių koplyčioje (91 m^2), keičiant medines grindis, buvo nukastas po jomis esantis griuvenų ir kalkių sluoksnis. Buvo atkasti po koplyčia esančių žinomų laidojimo rūsių skliautai, o Š dalyje – kvadratinių plytelių grindinys. Archeologinių radinių nerasta.

Bernardinų vienuolyno R kieme, kasant tranšėjas naujai ūkio ir buities nuotekų atšakai (iki 1,3–2 m gylyje) ir elektros kabeliui (iki 0,7 m), buvo užfiksuotas sumaišytas supiltinis žemių sluoksnis su pavieniais, atsitiktiniais XVII–XIX a. radiniais. Archeologinę vertę turintys nesuardyti sluoksniai nepasiekti.

ST. FRANCIS AND ST. BERNARD (BERNARDINES) CHURCH IN MAIRONIO STREET, VILNIUS

During the reconstruction works of the St. Francis and St. Bernard's church, the archaeological surveys and explorations were carried out in the area of approximately 1,116 m^2. While replacing the flooring in the church naves (644 m^2), in the northern corridor (142 m^2) and in the Epiphany chapel (91 m^2) the 0.25–0.3 m thick layer of the top hard-packed ground was dug off. Also the channels of 1–1.4 m deep for floor heating pipes were dug out (approximately 42 m^2). In the three church naves, arches of 21 burial crypts or their fragments were uncovered. A part of these crypts were known from the earlier explorations. In the eastern part of the right nave and in the western part of the central nave and left nave, arches of 10 unknown crypts were detected. They were dated to the end of the 16th century – the 17th century. During the archaeological exploration, the bodies of the buried individuals found in the church belonged to not less than 91 persons. Spare archaeological finds were dated to the end of the 15th century – the 17th century. Among interesting finds there were a copper plating for a luxurious book, lead drapery stamps from crypt 1, a fragment of gold bullion needlework.